

Шапошников К.С.

доктор економічних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
віцепрезидент з наукової роботи та міжнародних зв'язків,
ЗВО «Університет трансформації майбутнього»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0640-9934>

Шапошникова І.В.

докторка соціологічних наук, професорка,
декан факультету психології, історії та соціології,
Херсонський державний університет, м. Івано-Франківськ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3897-7947>

Пристай І.Р.

аспірант,
Херсонський державний університет, м. Івано-Франківськ
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-1402-2886>

Shaposhnikov Kostiantyn

HEI “University of Future Transformation”

Shaposhnykova Iryna

Kherson State University

Prystai Ihor

Kherson State University

ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ВПО: ТЕНДЕНЦІЇ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Статтю присвячено проблемі розвитку та становлення підприємництва як потужного інструмента інтеграції та самозабезпечення внутрішньо переміщених осіб. Проведено аналіз останніх досліджень поставленої наукової проблеми, дослідники наголосили, що цілісного ґрунтового висвітлення у сучасній вітчизняній науковій літературі проблема підприємництва як потужного інструмента інтеграції та самозабезпечення ВПО ще не знайшла, висвітлені лише окремі її аспекти, що й обумовило вибір авторами теми дослідження. У статті розкрито історичні умови розвитку підприємницького середовища в добу незалежності України, з'ясовано особливості становлення бізнесу. У ході дослідження розкрито специфіку розвитку бізнесу в Україні під час війни. Автори звертають увагу на те, що підтримка ВПО у розвитку підприємництва є важливим кроком до економічної стабільності та їх інтеграції. Виходячи з обмежених можливостей уряду розв'язувати соціально-економічні питання, розвиток бізнесу у громадах може відігравати роль альтернативи щодо пом'якшення ситуації, що склалася, в тому числі зайнятості та самозабезпечення ВПО. В дослідженні наголошено, що саме малий і середній бізнес може стати стимулятором розвитку інновацій, що позитивно вплине в майбутньому на сталий розвиток приймаючої громади. Також автори акцентують увагу на ролі соціального бізнесу, який може виступити ефективним інструментом інтеграції ВПО в середовище приймаючих громад.

Ключові слова: бізнес, підприємництво, внутрішньо переміщені особи, інтеграція, самозабезпечення.

Постановка проблеми. Розвиток інституту підприємництва є природною складовою економіки, бізнес виступає одним із провідних чинників реструктуризації економіки, підвищення її ефективності на основі активізації інноваційних процесів, формування конкурентного середовища. Саме підприємництво створює придатні умови для становлення реальних ринкових відносин, реалізації прав власності, розвитку особистої ініціативи тощо.

В період російсько-української війни національне господарство функціонує в реаліях воєнного стану,

що спричиняє спустошливий вплив на економіку, призводить до негативних проявів в соціальній сфері та демографічній ситуації. Війна, що охопила частину України ще в 2014 р., спровокувала появу великої кількості внутрішньо переміщених осіб (громадяни, яких змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру) [4].

Ключовою за значенням проблемою для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), як і отримання житла, є проблема працевлаштування. Проблема зайнятості є однією з суттєвих та вагомих для подальшої інтеграції ВПО у громаду, насамперед вразливим це питання стоїть перед малими громадами, для яких відсутність робочих місць є нагальною проблемою не перший рік й для місцевих мешканців. Найменше проблем із працевлаштуванням мали особи, підприємства яких були централізовано перевезені на підконтрольній українському уряду території (банки, великі торговельні мережі, навчальні та медичні заклади). З тимчасово окупованих територій України переважно виїхали найбільш активні, освічені та кваліфіковані працездатні особи, тому у свою чергу, переміщення великої кількості населення з потенційними можливостями та підприємницьким потенціалом в інші області також створило додаткові перспективи розвитку тих громад, куди прибувають переселенці.

Забезпечуючи допомогу ВПО, приймаюча громада зараджує людям у важких обставинах під час російської агресії та вирішує власні проблеми щодо нестачі кадрів, а підтримуючи/стимулюючи бізнес-діяльність переселенців, отримує додатковий розвиток свого економічного середовища, нові робочі місця для місцевих, збільшує надходження до місцевого бюджету. Вище викладене обумовило вибір теми дослідження та постановку його мети.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перші спроби теоретичного осмислення змісту підприємницької діяльності почалися в XVII ст., суттєвий внесок у її дослідження протягом XVII – XIX ст. зробили такі відомі світові вчені як Р. Кантільон, А. Сміт, Д. Рікардо, Ж.-Б. Сей, А. Маршалл, на початку XX ст. їх справу продовжили М. Вебер, В. Зомбарт, Й. Шумпетер, Ф. Хайек та інші. В свою чергу в українській науковій думці зацікавленість проблемою підприємництва виникає в другій половині XIX ст. Вітчизняні вчені В. Железнов, І. Янжул, М. Туган-Барановський, Д. Піхно, В. Левитський, А. Антонович, М. Цитович, М. Коссовський, П. Фомін, К. Воблий, П. Струве приділили головну увагу питанням організації підприємницької діяльності, ролі та значенню підприємця у виробництві, стосункам з державними та громадськими інститутами, проблемам можливості реалізації управлінських здібностей підприємця тощо [6].

У наш час окремі аспекти аналізу підприємництва досліджено у наукових працях таких українських учених як М. Школяр, Н. Супрун, Л. Єлісеєва, З. Галушка, А. Мокій, С. Осипова, З. Варналій. Так, в роботі С. Осипової розглянуто соціальне підприємництво, як об'єкт державного регулювання [9], М. Школяр розглянув соціальне підприємництво через призму вирішення соціальних проблем [12]. У науковому доробку Н. Супрун та Л. Єлісеєвої [11] розглянуто діяльність інноваційних форм підприємництва, визначено провідні напрямки та можливості цих інноваційних форм бізнесу у вирішенні завдань повоєнної відбудови еко-

номіки України. Останнім часом світ побачили монографії «Еволюція ринкових інститутів в Україні» [3] та «Підприємництво в Україні: історико-інституційний аналіз» [10], присвячені дослідженню історії підприємництва на українських теренах від XI ст. до сьогодення. Спеціальні дослідження проблем ВПО розглянуто науковцями Е. Лібановою, О. Позняком, О. Цимбалом [7] в аспекті оцінки масштабів вимушених міграцій населення України в умовах війни, О. Капінусовою щодо їх державної політики [5].

Проте цілісного ґрунтовного висвітлення у сучасній науковій літературі проблема підприємництва як потужного інструмента інтеграції та самозабезпечення ВПО ще не знайшла, висвітлені лише окремі її аспекти, що й обумовило вибір автором теми дослідження.

Постановка завдання. За мету свого дослідження автори ставили узагальнення та поглиблення теоретичних засад підприємництва. Висвітлення його потенціалу в повоєнному відновленні економіки України як потужного інструмента інтеграції та самозабезпечення ВПО. Для досягнення поставленої мети у статті застосовано загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо період становлення підприємництва в більшості країн відбувався один раз, то на теренах України цей процес повторюється вдруге (перший розпочався після реформи 1861 р., другий – на початку 90-х років XX ст.). З відновленням державності Україна увійшла у новий етап розвитку. Перехід до ринку, позбавлення залежності від тоталітарності, принципів командно-адміністративного управління – це тривалий процес, який пронизує усе суспільство, не оминув він і ставлення до розвитку підприємництва. Становлення підприємництва відіграло важливу роль у роздержавленні соціалістичної економіки, з'явилися умови для появи нових форм організації підприємницької діяльності [10].

Умови розвитку підприємництва в пострадянську добу сприяли становленню великого бізнесу, зрощеного з державною владою. Основними інституційними факторами, що перешкоджали становленню та ефективному розвитку підприємництва, стали незадовільний доступ економічних суб'єктів до інформації та її асиметричність, відсутність чіткого нормативно-правового забезпечення, орієнтація інститутів, які відповідають за створення базової основи підприємництва, на псевдоринкові правила поведінки, неузгодженість формальних та неформальних інститутів, нечіткість прав власності, надмірна регламентація підприємницької діяльності тощо [3].

Становлення прошарку дрібного та середнього бізнесу є важливим джерелом робочих місць та інновацій, а також основою для розвитку економіки. Однак із початком повномасштабної війни цей сектор економіки зіткнувся з небувалими викликами, що значно додали труднощів до його функціонування та розвитку. Лише в період 2013–2022 рр. суттєво скоротилася кількість суб'єктів малого та середнього бізнесу

на 34,02% та 26,61% відповідно, що засвідчує чутливість до форс-мажорних обставин згаданого типу підприємництва і потребує захисту зі сторони держави [2]. Агресія РФ проти України призвела до руйнації виробничих потужностей, енергетичної, логістичної та транспортної інфраструктур, людських втрат, тимчасової окупації значної частини території. Так, падіння обсягів виробництва, багаточисельна міграція та вимушене внутрішнє переміщення громадян, скорочення споживчого попиту, зменшення можливостей експорту суттєво змінила змістовне навантаження феномену підприємництва, передусім постає соціальна функція підприємництва.

Нинішні умови вимагають правильного інструменту, що забезпечуватиме рішення низки соціальних питань та задовільнить фінансовий розвиток громад. Розвиток підприємництва, зокрема соціального, виступає ефективним механізмом солідаризації суспільства і бізнесу. В умовах скорочення трудового потенціалу та пришвидшеного росту потреби в соціальних послугах, що спричинено кількістю ВПО зокрема, бізнес-сектор має покласти на себе більше соціальних функцій у частині соціально-трудової інклюзії, навчання та професійної перепідготовки, забезпечення умов гідної праці та ін.

ВПО в Україні мають доступ до ряду програм підтримки, які покликані розвивати бізнес, завдяки ним можна отримати фінансову допомогу, доступ до навчальних курсів та менторську підтримку для започаткування або відновлення власного бізнесу. В аспекті реалій військового часу для розвитку бізнесу у громадах існують державні грантові можливості – програма «Робота». Громада може надавати цільову підтримку бізнесу з місцевого бюджету, передбачивши її у відповідних програмах розвитку, у ВПО є можливість використовувати регіональні програми підтримки: державні, обласні та районні. Україна має значну підтримку від міжнародних партнерів, наразі зовнішні грантові ресурси можуть стати у нагоді для розвитку ВПО власної справи.

Уряд затвердив оновлення до Порядку надання мікрогрантів для створення або розвитку бізнесу, які набули чинності з 1 січня 2026 року. Зміни стосуються однієї з найпопулярніших урядових програм підтримки підприємців «Власна справа» (постанова №738) та передбачають збільшення обсягів фінансування біз-

несу. У межах державної грантової програми «Власна справа» підприємці можуть отримати мікрогрант на започаткування або розвиток власної справи. Отримані кошти дозволяється спрямовувати на придбання або лізинг устаткування, закупівлю матеріалів, сировини, а також на оренду приміщення. Наразі особам, які отримали грант, дозволено самозайнятість. Вони можуть претендувати на фінансування до 100 тис. грн без обов'язкового працевлаштування найманих працівників. Згідно з оновленими умовами, розмір мікрогранта залежить від чисельності створених робочих місць та категорії заявника: до 100 тис. грн – без зобов'язання щодо працевлаштування; до 200 тис. грн – за умови створення одного робочого місця; до 350 тис. грн – у разі відкриття двох робочих місць; до 200 тис. грн – для молодих підприємців віком від 18 до 25 років [1].

Саме соціальне підприємництво виступає ефективним інструментом інтеграції ВПО в середовище громад, де вони тепер проживають. Виходячи з умов кризового стану економіки країни, з обмеженими можливостями уряду розв'язувати соціальні проблеми, розвиток підприємництва у громадах може відігравати роль альтернативи щодо пом'якшення ситуації, що склалася, в тому числі зайнятості та самозабезпечення ВПО. Крім того, малий і середній бізнес може стати стимулятором розвитку інновацій, що позитивно вплине в майбутньому на сталий розвиток приймаючої громади. Підтримка ВПО у розвитку підприємницької діяльності є важливим кроком до економічної стабільності та їх інтеграції.

Висновки. Підприємництво є важливою складовою та основним чинником розвитку економіки ринкового типу, основою формування стабільної економіки та суспільства в цілому. Саме бізнес сприяє підвищенню рівня добробуту населення, створенню нових робочих місць тощо.

В сьогоденні умовах війни економіка України та її бізнес-сектор постали перед вагомими викликами і зазнали перетворення внаслідок пристосування до сучасних реалій. Насьогодні соціальна солідаризація членів суспільства має виявити свій економічний потенціал, в тому числі в аспекті реалізації потенціалу бізнесу в повоєнному відновленні економіки України як потужного інструменту інтеграції та самозабезпечення ВПО.

Список літератури:

1. Деякі питання надання грантів бізнесу: Постанова КМУ від 21.06.2022 р. № 738. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vlasna-sprava-rozshyrennia-mozhlyvostei-v-otrymanni-mikrohrantiv> (дата звернення: 13.01.2026).
2. Дюк А., Чаланов В. Малий та середній бізнес в Україні: стан, тенденції, та виклики під час дії воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2025. № 74. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-74-95> (дата звернення: 21.01.2026).
3. Еволюція ринкових інститутів в Україні: монографія: у 2 ч. / за ред. канд. екон. наук В. В. Небрат; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. Київ, 2012.
4. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 19 грудня 2017 р № 2249-VIII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/-link1/t141706.html (дата звернення: 11.01.2026).
5. Капінус О.Я. Державна політика щодо внутрішньо переміщених осіб: види та методи реалізації. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2021. № 4(16). С. 143–160. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-4\(16\)-143-160](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-4(16)-143-160) (дата звернення: 10.01.2026).

6. Кудласевич О.М. Українські джерела теорії підприємництва. Київ: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2014.

7. Лібанова Е.М., Позняк О.В., Цимбал О.І. Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії Російської Федерації. *Демографія та соціальна економіка*, 2022. №2(48), С. 37–57. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037> (дата звернення: 03.01.2026).

8. Небрат В. Трансформація українського підприємництва та потенціал соціально-економічного солідаризму в економіці воєнного часу. *Економічні перспективи підприємництва: виклики воєнного часу та повоєнної відбудови*: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ірпінь, 31 травня 2024 р. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. С. 81–86. URL: https://dpu.edu.ua/images/2024/Photo_dlya_novyn_2024/Kafedra%20ekonomiki%20pidpriemnictva%20ta%20biznes-administruvanna/ZBIRNIK_Konferencia_Ekonomichni_perspektivi_pidpriemnictva_31.05.2024_.pdf (дата звернення: 03.01.2026).

9. Осипова С.К. Соціальне підприємництво як об'єкт державного регулювання. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. Харків. 2019. Випуск 10. С. 48–56.

10. Підприємництво в Україні: історико-інституційний аналіз: монографія / за ред. д.е.н. В.В. Небрат ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Електрон. дані. Київ, 2019.

11. Супрун Н., Єлісєєва Л. Потенціал інноваційних форм підприємництва у вирішенні завдань повоєнної відбудови України. *Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку*: 36. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конференції. Київ : КНЕУ, 2023. URL: https://researchgate.net/profile/Larisa-Ivasko/publication/391902527_TEHNOLOGIA_NFT_TA_TENDENCII_II_ROZVITKU_NA_UKRAINSKOMU_RINKU/links/682c94a88a76251f22e30bf9/TEHNOLOGIA-NFT-TA-TENDENCII-II-ROZVITKU-NA-UKRAINSKOMU-RINKU.pdf#page=157 (дата звернення: 13.01.2026).

12. Школяр М.В. Соціальне підприємництво як інструмент вирішення соціальних проблем. *Науковий вісник НЛТУ України. Серія економічна*. 2017. Вип. 27, № 2. С. 85–89.

References:

1. Deiaci pytannia nadання hrantiv biznesu: Postanova KМУ vid 21.06.2022. № 738. [Some issues of providing business grants: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 06/21/2022]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/vlasna-sprava-rozshyrennia-mozhlyvostei-v-otrymanni-mikrohrantivv> (accessed: 13.01.2026). (in Ukrainian).

2. Diuk A., Chalanov V. (2025) Malıy ta serednıy biznes v Ukraini: stan, tendentsii, ta vyklyky pid chas dii voiennoho stanu [Small and medium-sized businesses in Ukraine: status, trends, and challenges during martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, (74). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-74-95> (accessed: 21.01.2026). (in Ukrainian).

3. Nebrat V.V. (2012). Evolution of market institutions in Ukraine: monohrafiya u 2 ch [Evolution of market institutions in Ukraine: monograph at 2 p.]. In-t of economics and forecasting of NAN of Ukraine, Kyiv. (in Ukrainian).

4. Zakon Ukrainy (19.12.2017) “Pro zabezpechennya prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib” № 2249-VIII [Law of Ukraine “On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons” No. 2249-VIII]. Available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/-link1/t141706. (accessed: 11.01.2026). (in Ukrainian).

5. Kapinus O.Ia. (2021) Derzhavna polityka shchodo vnutrishno peremishchenykh osib: vydy ta metody realizatsii [State policy on internally displaced persons: types and methods of implementation.]. *Ekspert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnia – Expert: paradigms of legal sciences and public administration*, 4(16), pp.143–160. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-4\(16\)-143-160](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-4(16)-143-160) (accessed: 10.01.2026). (in Ukrainian).

6. Kudlasevych O.M. (2014) Ukrainski dzherela teorii pidpriemnytstv [Ukrainian sources of entrepreneurship theory] Kyiv: Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine. (in Ukrainian).

7. Libanova E.M., Pozniak O.V., Tsybmal O.I. (2022). Mashtaby ta naslidky vymushenoї mihratsii naseleння Ukrainy vnaslidok zbroinoї ahresii Rosiiskoi Federatsii [Scales and consequences of forced migration of the population of Ukraine as a result of the armed aggression of the Russian Federation]. *Demografія ta sotsialna ekonomika – Demography and social economy*, 2 (48), pp. 37–57. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037> (accessed: 03.01.2026). (in Ukrainian).

8. Nebrat V. (2024). Transformatsiia ukrainskoho pidpriemnytstva ta potentsial sotsialno-ekonomichnoho solidaryzmu v ekonomitsi voiennoho chasu [Transformation of Ukrainian entrepreneurship and the potential of socio-economic solidarity in wartime economy]. *Ekonomichni perspektivy pidpriemnytstva: vyklyky voiennoho chasu ta povoiennoi vidbudovy – Economic Perspectives of Entrepreneurship: Challenges of Wartime and Post-War Reconstruction*. Irpin: State Tax University. Available at: https://dpu.edu.ua/images/2024/Photo_dlya_novyn_2024/Kafedra%20ekonomiki%20pidpriemnictva%20ta%20biznes-administruvanna/ZBIRNIK_Konferencia_Ekonomichni_perspektivi_pidpriemnictva_31.05.2024_.pdf (accessed: 03.01.2026). (in Ukrainian).

9. Osypova S.K. (2019) Sotsialne pidpriemnytstvo yak obiekt derzhavnoho rehulivannia [Social entrepreneurship as an object of state regulation]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy. Seriya: Derzhavne upravlinnia – Bulletin of the National University of Civil Defense of Ukraine. Series: State Administration*. Kharkiv. № 10, pp. 48–56.

10. Pidpriemnytstvo v Ukraini: istoryko-instytutsiinyi analiz: monohrafiya [Entrepreneurship in Ukraine: historical and institutional analysis: monograph] (2019) / for order. d.e.n. V.V. Nebrat; Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine. Kyiv. Available at: <http://ief.org.ua/docs/mg/314.pdf> (accessed: 03.01.2026). (in Ukrainian).

11. Suprun N., Yeliseieva L. (2023) Potentsial innovatsiinykh form pidpriemnytstva u vyrishenni zavdan povoiennoi vidbudovy Ukrainy [The potential of innovative forms of entrepreneurship in solving the tasks of post-war reconstruction of Ukraine]. *Innovatsiine pidpriemnytstvo: stan ta perspektivy rozvytku*: Zb. materialiv VIII Mizhnar. nauk.-prakt. konferentsii. K.: KNEU. Available at: https://www.researchgate.net/profile/Larisa-Ivasko/publication/391902527_TEHNOLOGIA_NFT_

TA_TENDENCII_II_ROZVITKU_NA_UKRAINSKOMU_RINKU/links/682c94a88a76251f22e30bf9/TEHNOLOGIA-NFT-TA-TENDENCII-II-ROZVITKU-NA-UKRAINSKOMU-RINKU.pdf#page=157 (accessed: 13.01.2026). (in Ukrainian).

12. Shkolyar M.V. (2017). Sotsialne pidpriemnytstvo yak instrument vyrishennia sotsialnykh problem [Social entrepreneurship as a tool for solving social problems]. Scientific bulletin of NLTU of Ukraine. *Economic series – Sotsialne pidpriemnytstvo yak instrument vyrishennia sotsialnykh problem*, vol. 27, No. 2, pp. 85–89. (in Ukrainian).

ENTREPRENEURSHIP AND IDPS: TRENDS AND CURRENT CHALLENGES

The article reveals the problem of the development and formation of entrepreneurship as a powerful tool for the integration and self-sufficiency of internally displaced persons. The purpose of the study is to generalize and deepen the theoretical foundations of entrepreneurship, to highlight its potential in the post-war restoration of the economy of Ukraine as a powerful tool for the integration and self-sufficiency of IDPs. The scientific and theoretical and methodological basis of the scientific research was a set of general scientific, special and interdisciplinary methods, approaches, techniques and principles of scientific research. The article analyzes the latest research on the scientific problem raised, in particular, the scientific developments of such Ukrainian scientists as M. Shkolyar, N. Suprun, L. Yeliseeva, Z. Galushka, A. Mokiy, S. Osypova, Z. Varnalii. The researchers emphasized that the problem of entrepreneurship as a powerful tool for the integration and self-sufficiency of IDPs has not yet found a comprehensive and thorough coverage in modern domestic scientific literature, only some of its aspects have been covered, which determined the author's choice of the research topic. The article reveals the historical conditions for the development of the business environment during the independence of Ukraine, and the peculiarities of the formation of business are clarified. During the study, the specifics of business development in Ukraine during the war were revealed, the authors identified a number of trends, which allows formulating promising directions and priority tasks for the government, local communities and business regarding the integration of IDPs. Researchers draw attention to the fact that supporting IDPs in developing entrepreneurial activities is an important step towards economic stability and their integration. Based on the limited capabilities of the government to address socio-economic issues, business development in communities can play the role of an alternative to alleviate the current situation, including employment and self-sufficiency of IDPs. The study emphasizes that it is small and medium-sized businesses that can become a stimulator of innovation development, which will positively affect the sustainable development of the host community in the future. The authors emphasize that it is social entrepreneurship that can act as an effective tool for integrating IDPs into the environment of host communities.

Keywords: *business, entrepreneurship, internally displaced persons, integration, self-sufficiency.*

Дата надходження статті: 23.01.2026

Дата прийняття статті: 10.02.2026

Дата публікації статті: 02.03.2026